

ZDRAVSTVO IN VETERINARSTVO V OBČINI ČRNOMELJ OD ZAČETKA 20. STOLETJA DO LETA 1985

ANDREJ DULAR

Na območju današnje belokranjske občine Črnomelj je organizacija zdravstvene in živinozdravstvene službe od začetka dvajsetega stoletja do sredine osemdesetih let zanimiva z vidika njenega razvoja in potreb prebivalstva.

Glede na število prebivalcev in razvitost živinoreje v črnomeljskem sodnem okraju v začetku 20. stoletja lahko sklepamo, da je bila potreba po organizirani zdravstveni službi velika. Za okrog 15500 takratnih prebivalcev pa je bila zdravstvena služba organizirana predvsem v Črnomlju, kjer sta delala dva zdravnika splošne prakse. Mesto je imelo še lekarno, ki je preskrbovala prebivalce z najnujnejšimi zdravili. Skromna je bila tudi živinozdravstvena služba. Celoten sodni okraj je imel le enega živinozdravnika, ki je moral skrbeti za okrog 11400 glav goveje živine.¹

Na območju današnje občine je bila pred prvo svetovno vojno bolje organizirana babiška služba. To je bilo tudi potrebno, saj je bila vožnja porodnic z vozovi v novomeško ali karlovško bolnišnico po slabih cestah za nosečnice predolgotrajna, predvsem pa prenevarna. Tako so imeli v Črnomlju tri babice, po eno pa v Dolenjcih pri Adlešičih, Dragatušu, Kašči pri Semiču, na Preloki, Rodinah, Sinjem vrhu ter v Tribušah in Vinici.²

Med obema vojnama je bila zdravstvena služba organizirana po zdravstvenih območjih oziroma banovinskih zdravnikov.³ Razen tega so opravljali zdravniško prakso tudi zasebni zdravniki. Tako so v Črnomlju ordinirali zdravniki splošne prakse Božidar Küssl, Josip in Boris Malerič in Štefan Šober, njihove ordinacije pa so bile v zasebnih hišah. Ti zdravniki so svoje bolnike zdravili na njihovih domovih. Vozili so se z lastnimi ali najetimi vozovi, nemalokrat pa so jih prišli iskat z vozom tudi bolnikovi svojci. Zdravnik Küssl je uporabljal za take priložnosti tudi svoj avtomobil. Bolnike, ki so bili potrebni bolniške nege v bolnici v Novem mestu, Ljubljani, na bolnikovo željo tudi v Karlovcu, so prevažali z avtomobili ali z vlakom.

Bolj kakor zdravnikov je v občini primanjkovalo zobozdravnikov. Zato ni čudno, da so si hodili premožnejši popravljat zobe v hrvaški Karlovac. Revnejšim pa so zobobole lajšali kar domači zdravniki splošne prakse, ki so bolniku bolan zob v skrajni sili tudi izdrli. Šele tik pred drugo svetovno vojno so Črnomaljši dobili dentista Milana Perhavca in Amalijo Anderluh, ki sta zobozdravstveno prakso nadaljevala tudi v vojnem času.

Za zdravljenje živine je med vojnama skrbel v Črnomlju okrajni veterinar, ki je imel tudi

privatno prakso.⁴

Med narodnosvobodilno vojno je bila organizirana redna ambulantna služba v Črnomlju, Dragatušu, Semiču, Starem trgu in Vinici, pa tudi v civilni partizanski bolnici v Kanizarici pri Črnomlju. V tej bolnici se je v letu 1944 zdravilo 540 bolnikov, opravljenih je bilo okrog 2500 zdravniških pregledov in 345 operacij. Za civilno prebivalstvo je v Črnomlju zobozdravstveno službo opravljala partizanska zobozdravstvena ambulanta.⁵

Za čas Avsto-Ogrske in stare Jugoslavije sta bili na območju današnje občine Črnomelj značilni še dve zdravstveni ustanovi. Prva je bila lekarna, druga pa okrajna bolnišnica.

Iz pregledanih virov sicer ni bilo mogoče ugotoviti nastanek prve lekarne v Črnomlju, ustni viri pa govore, da je bil prvi črnomaljski lekarnar mr. ph. Blažek, po rodu Čeh. Lekarno si je uredil v grajskem poslopju (danes Trg osvoboditve 1), imela pa je eno samo sobo. Drugi lekarnar, mr. ph. Hajka, ki je okrog leta 1880 prišel v Črnomelj, je bil prav tako češkega rodu. Le-ta je vzel v najem prostore v enonadstropni hiši v sedanji Ulici Staneta Rozmana št. 26 ter si v dveh sobah uredil lekarno. Od Hajkove vdove je lekarno leta 1911 kupil mr. ph. Špiro Vrankovič. Hišo, v kateri je bila lekarna, je povečal in razširil poslovne prostore. Lekarna se je imenovala Pri Materi Božji in jo je Vrankovič vodil skoraj štirideset let. Pri njem so v tem času službovali farmacevti: Metod Rauch iz Pobežja pri Adlešičih od 1922-23, Luka Capič iz Makedonije okrog leta 1930, Bela Steiner od 1936-38 in sin Dalibor Vrankovič. V lekarni je Vrankoviču pomagala še žena Marija. Lekarna je delovala tudi med drugo svetovno vojno, po vojni pa so jo po nalogu ministrstva za zdravstvo SR Slovenije 8. novembra 1949 nacionalizirali. Za njenega prvega upravnika pa so imenovali mr. ph. Milana Dujca.

Leta 1964 se je lekarna preselila v nove prostore, leta 1984 pa so bili v njej zaposleni dva farmacevta, višji farmacevtski tehnik, štiri farmacevtski tehniki in lekarniški laborant.⁶ Lekarna je poslovna enota združenja dolenjskih lekarn.

Zaradi nalezljivih in kužnih bolezni, ki so pretile prebivalstvu in tudi zaradi bližine avstro-ogrske meje na reki Kolpi, so v Črnomlju, tako kot v drugih mestih, imeli okrajno bolnišnico (izolirnico). Zgrajena je bila na zemljišču, katerega lastnik je bil od leta 1883 Johan Schweiger iz Črnomlja, h. št. 44. To zemljišče, ki je leta 1893 prešlo v last Jakoba Majerla iz Otovca, h. št. 3, sta sestavljala vrt

in njiva. Majerle je 25. septembra 1902 oboje prodal Zdravstvenemu okrožnemu zastopu v Črnomlju za 1200 kron. Zdravstveni zastop je začel na tem zemljišču zidati visokopritlično stavbo okrajne bolnišnice. Le-ta je bila dograjena leta 1907, ko je bila tudi vpisana v zemljiško knjigo. Stala je na kraju sedanje zgradbe na Kolodvorski cesti h. št. 34.⁷ Črnomaljska bolnišnica (izolirnica) ni imela stalnega zdravstvenega osebja, saj je delovala samo ob raznih epidemičnih boleznih. Zdravnik in strežno osebje so po potrebi prihajali iz novomeške bolnišnice usmiljenih bratov, medtem ko je bil okrajni dezinfektor Kremar, ki je ob epidemijah razkuževal hiše in tudi samo bolnišnico, doma iz Črnomlja.⁸ Ker pa večjih epidemičnih boleznih vsaj med vojnami ni bilo, je tako bolnišnica bolj ali manj pripravljena samevala vse do druge vojne.

Po zadnji vojni se je zdravstvena služba močneje razmahnila, saj so tudi v manjših krajih začeli ustanavljati zdravstvene postaje. Takšna postaja je bila leta 1953 odprta v Adlešičih, zdravnik pa je enkrat na teden prihajal tjakaj iz Črnomlja.⁹ Leta 1956 je dobil zdravstveno postajo v starem šolskem poslopju tudi Semič.¹⁰ Leta 1958 so odprli ordinacijo v zasebni hiši v Vinici, zdravnik pa je prihajal dvakrat tedensko iz Črnomlja. V Vinico so hodili k zdravniku tudi ljudje s Hrvaškega. Poljanci so iskali pomoč pri zdravniku v Predgradu, ki spada danes v kočevsko občino.

Starotržci so sicer imeli opremljeno zobno ambulanto, vendar je v njej zobozdravnik redko ordiniral. Zato so ljudje hodili k zobozdravniku tudi v hrvaško Bosiljevo in Ogulin.

Leta 1965 je bila v Vinici zgrajena zdravstvena postaja. Tega leta je delalo v občini Črnomelj pet zdravnikov. Štirje so bili v Črnomlju, en pa je stalno ordiniral v Semiču. Razen tega so imeli v Črnomlju dva zobozdravnika, v Semiču pa dentista. Leta 1965 je prišlo na enega zdravnika splošne prakse 3400 prebivalcev črnomaljske občine.¹¹

Boljše in učinkovitejše zdravstveno varstvo so potrebovali tudi v delovnih organizacijah, zlasti tistih, v katerih je večkrat prihajalo do delovnih poškodb. Zato so nastale obratne ambulante v črnomaljski tovarni Belt, kanižarskem Rudniku rjavega premoga in v semiški tovarni Iskra. Medtem ko prvi dve delovni organizaciji v svojih ambulantah nista imeli lastnega zdravnika (le-ti so prihajali iz zdravstvenega doma Črnomelj vsak drugi dan), je imela ambulanta semiške Iskre, ustanovljena 1963, od leta 1968 zdravnika, ki je bil zaposlen polovico delovnega časa.¹²

Zdravstveni dom v Črnomlju in ambulanti v Vinici in Semiču so delali v neprimernih in pretesnih prostorih, kjer ni bilo velikih možnosti za razširitev zdravstvene dejavnosti. Zato je bila gradnja novih, sodobnih objektov nujna. Nov zdravstveni dom v Črnomlju so

tako odprli 1977., leto kasneje v Semiču še novo zdravstveno postajo. Tej se je 1981. pridružila tudi nova zdravstvena postaja v Vinici.

V zdravstvenem domu v Črnomlju sta protituberkulozni dispanzer in ginekološki dispanzer, ambulanta za medicino dela, rentgen in zobozdravstvena ambulanta, dispanzer za predšolske in šolske otroke ter dispanzer za zdravstveno varstvo borcev NOB.

Leta 1985 je bilo zdravstveno varstvo v občini organizirano v okviru regionalne in občinske zdravstvene skupnosti, storitve pa opravljajo zdravstveni dom v Črnomlju ter zdravstveni postaji v Semiču in Vinici.

Leta 1983 je bilo v občini deset stalnih zdravnikov in honorarni ginekolog, 25 medicinskih sester in dve babici. Zobozdravnikov je bilo v občini sedem: po en v Semiču, Vinici in na Srednji šoli v Črnomlju, štirje pa v zdravstvenem domu v Črnomlju. En zdravnik je bil stalno zaposlen tudi v Semiču, in sicer pol delovnega časa v tovarniški ambulanti Iskre, pol pa v semiški zdravstveni postaji. V Vinico je prihajal zdravnik dvakrat tedensko iz Črnomlja.

Ljudje iz Starega trga in Poljanske doline so hodili k zdravniku v Črnomelj pa tudi v Predgrad.¹³ Stalno so v občini imeli zaposlene tudi medicinske sestre, in sicer eno v Vinici, dve v Semiču, tri v obratni ambulanti Iskre, dve v tovarni Belt, eno v Rudniku Kanižarica in šestnajst v zdravstvenem domu v Črnomlju.¹⁴

Po drugi svetovni vojni se je v črnomaljski občini uspešno razvijalo tudi živinozdravstvo. Zasebna veterinarska praksa z enim veterinarjem je trajala vse do leta 1958, ko so zaposlili še enega veterinarja. Leta 1959 so ustanovili v Črnomlju veterinarsko postajo, leta 1975 pa so zanjo zgradili novo stavbo. Ta ima laboratorij in operacijski prostor. Postaja deluje od leta 1978 kot delovna enota Dolenjskega veterinarskega zavoda v Novem Mestu in posluje na območju cele Bele krajine. Leta 1985 je imela tri veterinarje v črnomaljski občini, dva v metliški ter dva veterinarska tehnika.¹⁵

OPOMBE

1. Leksikon občin za Kranjsko. Dunaj 1906. — 2. Isto. — 3. Krajevni leksikon dravske banovine. Ljubljana 1937. — 4. Matija Weiss, r. 1910, sodni uslužbenec v pokoju, Vodnikova 1, Črnomelj. — 5. Razstavno gradivo, Belokranjski muzej, Metlika. — 6. Milan Dujec, r. 1922, mr. ph., vodja lekarne v Črnomlju, Vodnikova 12, Črnomelj. — 7. Podatki iz Katastrskega urada v Črnomlju. — 8. Matija Weiss, (kot op. 4). — 9. Časopis DELO, 20. — 10. 1965. 10. Jože Dular, Semič v Beli krajini, 1971. — 11. Časopis DELO, 16. 2. 1965. — 12. Jože Dular, n. d. — 13. Alenka Streč, r. 1940, zdravnica splošne medicine, Čardak, 5, Črnomelj. — 14. Marija Papež, nadzorna medic. sestra, Zdravstveni dom Črnomelj. — 15. Podatki Veterinarske postaje Črnomelj.